

JELENTŐS VÍZGAZDÁLKODÁSI KÉRDÉSEK

2-10 (2-4-1) Zagyva TERVEZÉSI ALEGYSÉG

Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság
Vízgazdálkodási Osztály

2007.

1. A tervezési alegység leírása

A Zagyva Magyarország legmagasabbra emelkedő hegyvidékének, a Mátra vízgyűjtőjének főbefogadója. Teljes hossza 179,4 km. Vízgyűjtőterülete a tiszai torkolatánál 5676,6 km², amelyből 2116 km² önálló tervezési alegység a Tarna folyó. A Zagyva Hatvan feletti szakasza a Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatósághoz (2611 km², vízgyűjtőterület 71 %-a), alsó szakasza a Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatósághoz (1079 km², vízgyűjtőterület 29 %-a) tartozik.

A vízgyűjtő két alapvetően különböző jellegű területegységre osztható. A Cserhát és a Mátra hegységek, és a hozzájuk csatlakozó dombvidékek az Északi-középhegységhez, míg a Cserhátalja és a Tápió vidék az Alföldhöz tartozik. E kettősségből fakadóan a vízgyűjtő igen változatos földtani felépítésű tájakat foglal magába.

A Zagyva teljes egészében hazai vízfolyás, vízgyűjtőjének alig egy ezredrésze fekszik külföldön. Jelentős a felszín közeli vízábocsátó közet is, ezért nem sok vizet szállít a Tiszába. Az árhullám levonulása gyors, mert a hegyvidéki szakaszon nagy a vízfolyások esése, viszont közepes és kisvizek mennyisége jelentéktelen. Vízjárása heves. Az igen kis vízgyűjtő területű patakok – főleg a forrásokban szegény vidékeken – gyakran kiszáradnak. Az árvizes időt leszámítva a vízfolyások vízszállítása csekély.

Zagyva

A hegyvidéki területeken az 1990-es évtized első felében jelentősen visszaesett a mezőgazdasági termelés, ami ezt követően csak mérsékelten emelkedett. A mezőgazdaság magánosítása során a termőterületek jelentős része egyéni gazdálkodók kezébe került, akik azonban megfelelő eszközök és tőke hiányában a szétaprózott birtokokon nem tudtak a korábbi évekkel azonos, vagy magasabb szinten termelni, a földterület jelentős hányada megműveletlen maradt. A magánosítás az alföldi régióban is végbement, de itt a jobb termelési körülményeknek és a nagyobb kiterjedésű összefüggő földterületeknek köszönhetően a mezőgazdasági termelés a korábbiakhoz hasonló, magas szinten működik.

Az idegenforgalom a hegyvidéki területeken képvisel nagyobb jelentőséget, ahol a régió történelmi nevezetességei és természeti szépsége az idegenforgalom terén számtalan, ma még kihasználatlan lehetőséget kínál. A síkvidéken inkább csak a történelmi jelentőségű nagyvárosok számítanak vonzó idegenforgalmi célpontnak.

A Jászságot földrajzi adottságai, táji és kistérségi egysége, kultúrtörténeti értékei és az önszerveződés hagyományai jól elkülönítik. Gazdasági potenciálja révén kedvező adottságokkal rendelkezik a hosszútávon versenyképes és kiegyenlített fejlődést tekintve. Ennek feltétele a gazdasági dinamizmus kiterjesztése a kistérség egészére, a térségi egyenlőtlenségek csökkentése és a még meglévő infrastrukturális hiányok felszámolása. A biológiai sokféleség fennmaradása, a természet és a turizmus, a társadalom kapcsolatának egészséges fennmaradása érdekében növelni

kell a védettség alatt álló területek nagyságát. Jelentős nagyságú területek hasznosítását szolgálhatja a gyep- és legelőterületek növelése, a vizes élőhelyek, a halastavak és a kisvíztározók létesítése, a védett növények és állatok élőhelyeül szolgáló ösgyepek megőrzése, védelme, valamint a pihenő parkok rekreációs célú kialakítása is. A holtágak hasznosítása települési érdekeket is szolgál.

2. Jelentős emberi beavatkozások

2.1. A vízgyűjtő egészét érintő, a lefolyást jelentősen módosító beavatkozások, a vízgazdálkodást meghatározó adottságok

Zagyva torkolata (Szolnok)

A korábbi beavatkozások minden esetben a mezőgazdaság érdekeit vették figyelembe, így a térség kisvízfolyásainak képe teljes mértékben átalakult. Korábban kiterjedt nádasok, lápok, szikes tavak, nagyobb (helyenként időszakos) vízfelületek uralták a tájat, most 1-2 m mélyen beágyazott 3 m széles mederben áramló kisvízfolyások találhatók helyettük.

2.2. Árvízvédelmi célú beavatkozások

A vízszabályozások 1779-ben kezdődtek meg, a vízhasználatok keretében épültek az árvízvédelmi gátak, a vizek lefolyását gyorsító lecsapoló-csatornák, a keresztgátak a fokok és mellékágak torkolatában, illetve medrében.

A Zagyva nagyvízi szabályozását a 0,00-25,30 fkm közötti szakaszon kezdték meg a bal parti árvízvédelmi töltés építésével 1859-ben, a Tisza szabályzással egy időben. Elsősorban a települések védelmére készült el összesen 13.146 km védelmi töltés.

A nagyvízi szabályozás során zárták ki a Jászberényben a Zagyva városi szakaszát, így az árvizek városon kívül kerülnek levezetésre. Jászfelsőszentgyörgy község belterületének védelmére 1968-ban mederátvágást készítettek a 82,45-83,875 fkm-ek között a nyíltártéren.

A nagyvízi szabályozás során módosították a meder profilját. A hullámtér teljes szélességben gyepesítve lett, hogy a hordalékmozgás szabályozottabb legyen.

A mai értelemben vett mederszabályozást 1939-ben jóváhagyott tervek alapján kezdték meg 1941 évben. Az új meder kialakításával egy időben huszonhárom helyen vágták át az elfajult kanyarokat. A kisvízi mederkialakítás és a kanyarok átvágásával egy időben történt a középvízi szabályozás. A mederből kitermelt anyagot összefüggőnek mondható depóniába

JELENTŐS VÍZGAZDÁLKODÁSI KÉRDÉSEK 2-10 TERVEZÉSI ALEGYSÉG

rakták ki a két partra úgy, hogy az a levonuló középvizet kiöntés nélkül vezesse le. A kirakott depóniák medertől való távolsága változó volt. A Zagyva medrének 1949-1956. években végzett kotrásakor a depóniákat úgy helyezték el, hogy árvízvédelmi töltésekké alakíthatók legyenek. A depóniák átalakítása az 1963. évi nagy jeges árvízig csak néhány szakaszon készült el, és a töltéssé átalakított földművek mérete sem volt megfelelő. Ezért 1963-ban több helyen töltésmeghágás, illetve szakadás keletkezett. A magassági hiányok megszüntetéséről és a rendezetlen depóniák átépítéséről az OVH rendelkezett. A Zagyva – Tarna beruházás keretében 1965-1966 között az akkor érvényes $Q_{2\%}$ árvízszint felett 0,5 m, belsősegekben 0,70 m magassági biztonságra építkeztek.

A 70-es évek mederrendezései óta eltelt 30-35 év alatt a 10-15 évenként szükséges meder felújítások általában elmaradtak, az éves karbantartási munkákra egyre kevesebb fedezet állt a VIZIG-ek rendelkezésére. A medrek feliszapolódása, benőttsege miatt a vízszállítás a kiépítési vízhozamukhoz képes folyamatosan csökken. A vízfolyások feliszapolódását meggyorsította, hogy a mederrendezéseket nem követte a vízgyűjtő komplex rendezése (vízmosások megkötése, rétegvonal menti művelés, erdősítés, stb.).

Sok helyen volt erdőirtás, amit nem követett új erdőtelepítés, a 12 % feletti lejtőket mezőgazdasági művelésbe vonták, nem megfelelő művelést (lejtőirányú) folytattak, ezért a lejtők fedetlen laza szerkezetű talajait az intenzív csapadék lemosta, a hordalék a völgyfenéken, a vízfolyás medrekben lerakódott, meder vízszállító szelvénye folyamatosan csökkent.

Az alegység árvíz kockázata nagyobb az átlagosnál, a tág határok között mozgó vízállások normalizálására további tározók építése szükséges. Újszászig a magas vízszintek kialakulásában döntő szerepe van a Tisza visszaduzzasztásának is. A magas vízszintek az utóbbi években a torkolatnál nagy tartóssággal párosultak.

2.3. A vizek tározását, visszatartását célzó beavatkozások, vízátvezetések

A Zagyva- vízgyűjtőjén összesen 33 db tározót tartunk nyilván, melyek túlnyomórészt völgyzárógátas tározók.

További hidromorfológiai kockázatot jelenthet minden olyan tározó, amely a vizek lefolyási viszonyait megváltoztatja. Elsősorban a völgyzárógátas tározók érdemelnek nagyobb figyelmet, mivel adott esetben a víz továbbfolyását teljes egészében megakadályozzák, ily módon különösen a vízi élővilág életlehetőségeit csökkentik. Ugyanakkor árvízcsökkentő hatásuk révén – megfelelő kialakítás és karbantartás esetén – a vízfolyás alsó szakaszainak árvízi biztonságát növelik.

2.4. Jelentős vízkormányzási szabályozások, átvezetések más vízgyűjtőre

A Zagyva mentén 7 db holtág található, - mind a mentett oldalon - összes területük 56 ha. 3 holtág bölcs, 2 pedig szentély hasznosítású, 2 holtágnak nincs nevesített hasznosítási formája.

A Zagyva-Tarna vízpótlására vonatkozóan a Jászsági öntözőcsatorna meghosszabbítása után nyílik lehetőség.

2.5. Vízkivételek

Az alegység területén a felszín alatti vízkészletek mennyiségi állapotába történő legjelentősebb beavatkozásnak a vízkivételek tartoznak. A vízkivételek túlnyomó része fűt kutakból történik, az egyéb víznyerő objektumok aránya elenyésző.

A jelentősebb vízkivételek (Jászberény vízellátása) környezetében komolyabb depressziók feltételezhetők. Az ivóvízellátáshoz viszonyítva az egyéb (Ipari, energetikai, mezőgazdasági) vízkivételek jelentősége csekélyebb. A területen bányászati célú vízkivétel nincs.

2.6. Mezőgazdasági eredetű diffúz szennyezések hatása

A területen jelentős mértékben valósítanak meg szántóföldi művelést. A mezőgazdasági táblákon tápanyag kihordás is történik, ezért azokon a területeken, ahol a belvíz veszélyeztetettség magas nagy valószínűséggel kimosódás is történik. Ha a belvíz a talaj felszínén össze tud gyülekezni, a tápanyagban gazdag vizeknek jelentős része, bevezetésre kerül a csatornába, ami nagy terhelést jelent. A felszín alatti vizekre nézve nem jelentenek nagy vízminőségi terhelést, mivel a csatornában nem tartózkodnak hosszú ideig.

2.7. Szennyvízelhelyezés, csatornázottság, szennyvíztisztítók

A vízfolyások állapotát, a vízminőségét, a feliszapolódást kedvezőtlenül befolyásolják a vízfolyásokba bevezetett nem kellően tisztított, vagy tisztítatlan ipari, mezőgazdasági és kommunális szennyvizek. Kisvízi időszakban – kellő hígítás hiányában – nagy a szennyvízből eredő lerakódás a medrekben. A mederbe lerakódott szennyvíziszap nemcsak csökkenti a meder vízszállítását, rontja a vízminőségét, hanem jelentősen megnöveli a vízfolyás jövőbeni rendezési költségeit is, mivel az eltávolítandó iszap a helyszínen nem teríthető el, el kell szállítani, mert sokszor veszélyes hulladéknak minősül.

A szennyvíztisztítók által kibocsátott, tisztított szennyvizek a Zagyvába kerülnek.

2.8. Települési eredetű egyéb szennyezések

Jelentős szennyezést jelent a településekről illegálisan kiszállított többségében kommunális eredetű hulladék. Az elhagyott hulladék a települések határában lévő vízfolyás medrekben okoz problémát (pl. Városi-Zagyva).

Az alegység alföldi területrészének határán, a 2-9 (2-3-2) tervezési alegység területén található a jásztelki regionális hulladéklerakó.

JELENTŐS VÍZGAZDÁLKODÁSI KÉRDÉSEK 2-10 TERVEZÉSI ALEGYSÉG

A regionális lerakók kiépülésével a felhagyott települési hulladéklerakók bezárásra kerültek/kerülnek, ezek felülvizsgálata folyamatban van. A felülvizsgálati eredmények alapján határértéket meghaladó szennyezés esetén monitoring rendszer üzemeltetését írták elő. A bezárt lerakókra vonatkozóan rekultivációs terv készül, a rekultivációt prioritási lista alapján fogják kivitelezni.

A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya a Szolnoki és Hatvani kistérségekben a legnagyobb (90-98%), a Bátorterenyei kistérségben a legalacsonyabb (65-80 % közötti).

2.9. Jelentős települési, ipari és mezőgazdasági eredetű pontszerű szennyezőforrások és terhelések

Élővízi ipari szennyvízkibocsátók: Salgótarján Acélárugyár Zrt., R-GLASS Öblös-Üveggyár Zrt., QUALITÁL Kft. Apc, jelentősen lecsökkent kibocsátási értékekkel. Termál/hűtővíz bevezetés: két helyen van a QUALITÁL Kft. Apc-on, hűtővíz (nem jelentős) és a Hatvan strandfürdő – vízvisszaforgatónál.

A területen 20 db egységes környezethasználati engedéllyel (IPPC) működő cég található. A területen 4 db települési szilárd hulladéklerakó, 1 db nagylétszámú állattartó telep, 3 db ipari-feldolgozó ipari tevékenységű cég található, továbbá itt működik a veszélyes hulladéklerakó is. Megemlítendő még Salgótarján, ahol több feldolgozó üzem is működik (pl. üvegipar, acélárugyár).

A területen megfelelő számú és kapacitású műszaki védelemmel ellátott hulladéklerakó áll rendelkezésre, így az egyéb lerakók fokozatosan bezárásra és rekultivációra kerülnek. A területen 4 db lerakó rendelkezik egységes környezethasználati engedéllyel.

A területén kb. 20 db kármentesítési eljárás van folyamatban, ebből a kármentesítések majd mindegyike a nagyvárosok (Salgótarján, Bátortereny, Pásztó, Hatvan) ipari területeit érinti.

2.10. Egyéb a terület vízgazdálkodását meghatározó adottságok/viszonyok

A sekélymélységű víztestekbe történő legjelentősebb mennyiségi beavatkozás a vízkitermelés. A sekélymélységű víztesteken belül megkülönböztetünk a felszíni vizek közelében lévő, főleg a felszíni vízből utánpótlódó (partiszűrésű), valamint a csak talajvízből pótlódó vízkivételi helyeket. Néhol a kitermelt vizet még meg lehet tisztítani ivóvíz minőségűre, de vannak helyek ahol a víztermelőhely feladását eredményezi az elszennyeződés. A területen a földtani helyzetéből adódóan partiszűrésű telepített vízbázis nem található.

A talajvízszint átlagos mértéke 380-462 cm között mozog a terep alatt. Az eddig mért maximum 243 cm, minimum 554 cm terep alatt.

A felszín alatti víztestek következő szintje a felszíntől lefelé a porózus és hegyvidéki víztest, melyek a földtani felépítéstől függően változatosan helyezkednek el. A porózus rétegekre telepített víztermelő kutak az adott réteg víz-utánpótlódásának megfelelő vízkészlettel rendelkeznek.

3. Jelentős vízgazdálkodási kérdések

- 3.1 A Hajta-patak az év nagy részében igen alacsony vízhozammal rendelkezik, így a környező vizes élőhelyek vízellátottsága nem kielégítő.
- 3.2 A hidromorfológiai kockázatot növelő völgyzárógátas tározók miatt a vízfolyások hosszirányú átjárhatósága nem megoldott. Továbbá a Zagyva mentén található töltések miatt a keresztirányú átjárhatóság sem jön létre.
- 3.3 A tápanyag tartalom túl nagy.
Szállított, vízbevezetések által bejuttatott vizek minőségi javítása, illetve lokális vízminőség javító beavatkozások (vízminőség javító kőgátak, medertisztítás, stb.) révén. Szennyvízelhelyezéssel, szennyvíztisztítókkal kapcsolatos vízgazdálkodási problémák. A kisebb (300-500 m³/nap alatti) szennyvíztisztító telepeken az őszi-téli alacsony hőmérséklet okozta nem megfelelő tisztítási hatásfok miatt magas a befogadók foszforterhelése. A szennyvíztisztítók nem kielégítő működése, továbbá a rákötés nem kielégítő aránya következtében a befogadók magas foszforterhelést kapnak, amit tovább súlyosbít a mezőgazdasági művelés alatt álló területek trágyáztatása, illetve az állattartó telepek kibocsátásai is.
- 3.4 Bátonyterenyei vízbázis: Rétegvíz kutak, forrásfoglalások, tavakkal dúsított talajvízkutak és a Zagyvából történő felszíni vízkivétel adja a nagyon összetett és sérülékeny vízbázist. A város közelsége, mozaikszerű elhelyezkedése a vízbázis körül potenciális szennyezőforrást jelent.
- 3.5 A korábbi engedélyezési gyakorlat következtében a településeken mélyített sekély mélységű kutak terhelése nagy kockázatot jelentenek a felszín alatti rétegvíz készlet minőségére.
- 3.6 Árvízi kockázat növekedése.
A hullámtér lefolyási viszonyainak jókarban tartása, a védtöltések fejlesztése, illetve kiépítetlen szakaszokon töltés építése (előírás szerinti), a vész-, illetve szükségátározó fejlesztése, illetve főműveinek kiépítése.
- 3.7 A vizek vízjárása nem megfelelő.
Kisvizes időszakban vízpótlás-átvezetés (Jászsági átvezetés kiépítése) megteremtése révén, vízvisszatartással, illetve felső szakaszi tározók üzemrendi szabályozása (vízminőséggel kapcsolatos problémák sürgősségi kezelése).
- 3.8 Természetes eredetű ivóvíz minőségi probléma (NH₄, Fe, Mn, CH₄).
Problémát okoz az ivóvízellátásban a felszín alatti vizek réteg eredetű „szennyezettsége”, melyet a régiós ivóvízminőség-javító programok lesznek hivatottak megoldani. Akut vízellátási mennyiségi problémáról nincs információ.
- 3.9 Feltételezett tartós vízszintsüllyedés a mély rétegvizek és termálvizek esetében.
- 3.10 Feltételezhető mezőgazdasági (pontoszerű és diffúz), illetve kommunális (szennyvízszikkasztás) eredetű nitrát szennyezés a felső Jászsági hordalékkúpi, beszivárgási területen.

ADATLAP

a Vízgyűjtő-gazdálkodási tervek készítése” című KEOP 2.5.0 projekt keretében működtetett
VIZEINK.HU honlapon történő dokumentumok publikálásához

1. A beküldő szervezet neve:

1.1. Kontakt személy:

1.2. Telefonszám:

1.3. E-mail:

2. A dokumentum címe:

2.1. A dokumentum típusa:

2.2. A dokumentum státusza:

2.3. A dokumentum verziószáma:

2.4. A dokumentum zárásának időpontja:

2.5. A publikálás kezdete:

2.6. A publikálás vége:

3. A dokumentum helye a tervezési rendszerben:

országos

regionális

helyi

4. Kulcsszavak:

5. Egyéb fontos kérdés a honlapon történő publikációval kapcsolatban:

Amennyiben az adatlap kitöltésével kapcsolatban kérdése merül fel, kérjük írjon a vizeink@respect.hu címre!